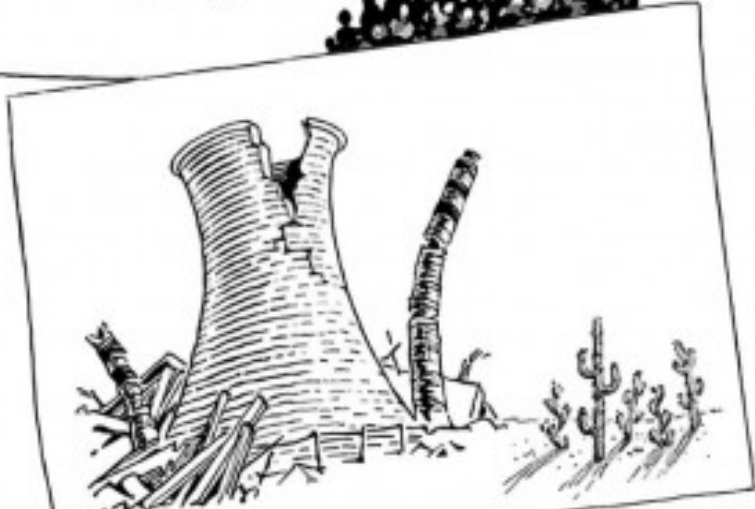
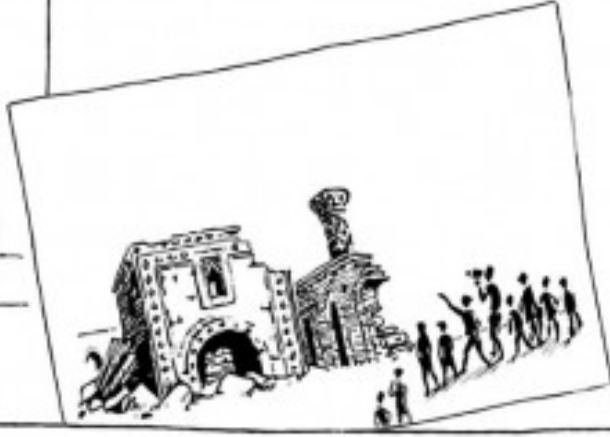

ÇARŞI

YIKIM VE YENİDEN İNŞA SÜRECİNDE HAFIZA

TEMA

1939 Erzincan Depremi Belleğin Yıkımı ve Yeniden İnşası: “Kurma Evler”

Esin Atabeyli Çağlık, Yasemen Say Özer

MAKALENİN ADI 1939 Erzincan Depremi Belleğin Yıkımı ve Yeniden İnşası: “Kurma Evler”

1939 Erzincan Earthquake Destruction and Reconstruction of Memory: “Kurma Evler”

MAKALENİN TÜRÜ Araştırma Makalesi

MAKALENİN KODU EgeMim, 2024-2 (122), 40-45

MAKALENİN YAZARI Esin Atabeyli Çağlık, Doktora Öğrencisi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimari Tasarım Programı

Yasemen Say Özer, Doç. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Bölümü

MAKALENİN GÖNDERİM TARİHİ 03.11.2023

MAKALENİN KABUL TARİHİ 20.02.2024

YAZAR İLETİŞİM BİLGİSİ eatabeylicaglik@gmail.com;

yasemen@yildiz.edu.tr

ORCID 0000-0001-9208-1669;

0000-0001-9497-9368

ÖZ Erzincan, fay hatları üzerinde bulunması nedeniyle depremlerin oluşturduğu yıkımın ve hasarın etkilerini tarihi boyunca sürekli yaşayan kentlerden biridir. 27 Aralık 1939 depremi, Erzincan kent belleğinde kesintiye neden olmuştur. Deprem sonrası kentin yeni yerleşim yerinin belirlenmesi, inşaa çalışmaları ve kolektif belleğin günümüzde halen kullanılan Kurma Evler üzerinden okunması makalenin temel konusudur. Çalışmada, travma ve kolektif belleğin yeniden inşası sürecinde deprem belleğinin sembolü olan Kurma Evlerin, yıkım ve yıkım sonrası yeniden inşa edilen mekânı nasıl somutlaştırdığı, deprem sonrası kentte kolektif belleğin inşası ve güncel duruma ait değerlendirmelere yer verilmektedir.

ANAHTAR KELİMELER Deprem, Erzincan, 1939 Erzincan Depremi, Kolektif Bellek, Kurma Ev.

Giriş

Bellek sözcüğü, Türk Dil Kurumu'nun Büyük Türkçe Sözlüğünde, “Yaşananları, öğrenilen konuları, bunların geçmişle ilişkisini bilinçli olarak zihinde saklama gücü, dağarcık, akıl, hafıza, zihin” olarak tanımlanır (Türkçe Sözlük, 2005; Türk Dil Kurumu, 2011). Bellek anımsama ve unutma diyalektiğine açık, onların sürekli biçim değiştirmelerinden habersiz, her türlü kullanımlara ve el oyunlarına karşı çok duyarlı, uzun belirsizliklere ve ani dirilmelere elverişlidir ve sürekli bir gelişim gösterir (Nora, 2006). Bireye yönelik bir özellik olmakla birlikte, bellek toplumsal bir boyut da taşımaktadır. Çünkü toplumlar onları oluşturan bireylerin bellekleriyle şekillenmektedir. Bellek, yerin anımsattıkları, zamanın da taşıdıklarıyla, sözlü ve mekânsal diyaloglar başlatmaktadır (Doğu ve Varkal Deligöz, 2017).

Bellek kavramı psikoloji, tıp, antropoloji, sosyoloji, tarih gibi birçok çalışma alanının ilgilendiği, birlikte çalışmalarını yürüttüğü, incelemelerini gerçekleştirdiği disiplinler arası bir özellik göstermektedir. Belleğin toplumla ilişkilendirilmesi, mekânların belleği oluşturmadaki rolü ve mekânların toplum belleğinde yaşananları hatırlatması konusunda uyarıcı bir nesne olması, bellek kavramının mimarlık disipliniyle ilişkili olmasına neden olmuştur. Mekânlar, süreç içinde yaşanan toplumsal olayların, zihinlerde biriken ortak deneyim ve yaşantıların izlerini taşımaktadırlar (Mutlu ve Tanrıverdi Kaya, 2019). Bellek, bireysel bir

hatırlama süreci olarak görülmesiyle birlikte, sosyal olgularla biçimlenir. Belleğin toplum tarafından üretilen kolektif bir oluşum olması nedeniyle, kolektif bellek kavramı ortaya çıkmıştır. Bireyler, topluluk içerisinde anılarını hatırlarlar. Bellek, insanlarla ilişki durumunda harekete geçer ve hatırlama, bireyin ait olduğu toplumsallık içinde gerçekleşir ve bir anı kolektif bir algıyı yeniden ürettiğinde kendisi de kolektif olur. Kolektif bellek kavramı, mekân kavramını da içine alır. Kolektif bellek, bireylerin bir araya getirdiği toplumun belleği olarak geçmişin yeniden inşasıdır (Halbwachs, 1992).

Geçmişe dair farkındalık, pek çok açıdan bizim iyiliğimiz için elzemdir. Bellek, tarih ve kalıntılar geçmişe dair farkındalığımızı sürekli olarak tazeler. Geçmişe dair tüm farkındalıklar bellek üzerine kuruludur. Hatırlama yoluyla önceki olayların bilincini tekrar kazanır, dün ile bugünü birbirinden ayırt eder ve bir geçmiş yaşadığımızı doğrularız. Bellek, hayatın her yerindedir. Şimdiki zamanın çoğunu geçmişin bir yönüyle temas kurmaya veya bunu sürdürmeye ayırırız. Hatırlanan ve bellekte kalan geçmiş hem bireysel hem de kolektiftir (Lowenthal, 2005).

Ricoeur, “hatırlama anı tanıma anıdır” derken anımsanan anıların mekâna bağlı olduğuna işaret eder (2012). Nora'nın “hafıza mekânları”nın ilk çıkış noktası da budur (2006). Bu mekânların özelliği hatırlamaya yardımcı bir kuvvet olarak “ölü belleğin yerine geçen yedek bellek” olmalarıdır. Mekânlar yazıtlar, arşivler, anıtlar, kitaplar, fotoğraflar gibi belgelerdir.

Anılar mekânlara bağlıdır. Mekânlar anıların hatırlatıcısı oldukları için anılar hatırlandığında anlatılan ilk unsur, olayın gerçekleştiği mekânlardır. Mekânlar “kişisel ve kolektif belleğin bekçileri”dir (Ricoeur, 2012).

Kentin kimliği ve farklılıklarının “şehrin ruhu”nu yansıttığını, bunun da kentin belleği olduğunu ifade eden Aldo Rossi, kentsel artifaktlar üzerinden tanımladığı mimariyi Halbwachs’ın, toplumsal bellek kavramıyla ilişkilendirir (2006): “Bir topluluk bir mekânın bir parçasıyla karşılaştığında, onu kendi imgesine çevirir, ama aynı zamanda kendini ona direnen bazı maddi şeylere teslim eder, onlara uyarlar. Kendisini inşa ettiği çerçeve içine kapatır. Dış çevre imgesi ve onunla sürdürdüğü sabit ilişki, onun kendisiyle ilgili sahip olduğu fikrin alanına geçer.” Rossi’ye göre kent artifaktları mimari, arkeoloji ve mimarlık tarihi incelenirken kentin tarihsel açıdan bilgi ve belge değeri taşıdığı düşüncesi yanında, kolektif imgelerden oluşan bir sentez olduğudur. “Kent, kolektif hafızanın locus’udur. Kentin kendisi orada yaşayanların kolektif hafızasıdır”. Kolektif bellek, kentle bütünleşmesi yanı sıra mekânın dönüşmesinde etkilidir (Rossi, 2006).

Boyer (1994), geçmiş anılarımızı ve hatıralarımızı geçmişten bugüne taşıyan fiziksel yapıları ve izleri kentleri özgün kılan unsurlar olarak tanımlar ve kenti, hafızanın tiyatrosu olarak tarifler. Çünkü kentler sürekli dönüşüme maruz kalsalar da geçmişin izleri daima saklı kalmaya ve geleceğe aktarılmaya devam eder. Bir başka deyişle, kenti fiziksel bütünlüğü, içinde yaşayan toplumsal ve çevresel etkenler kadar, belleği de oluşturur. Bellek, kenti kuran ve var eden temel özelliklerden birisidir. Bellek ve kentin fiziksel unsurları tarih boyunca sürekli bir gelişim ve değişim içerisindedir. Kentteki her bir öge ve yapı değişimin zamansal/tarihsel izlerini taşımaktadır. Bu nedenle, kentin fiziksel çevresindeki bütün unsurlar, kentin geçmişini veya tarihini hatırlatma eylemi içindedir. Kentin belli bir dönemi içerisinde yaşanan olaylar ve oluşan yapılar bir araya gelerek kentin belleğini şekillendiren katmanları oluşturmaktadır. (Boyer, 1994).

Kentin fiziksel, mekânsal, sosyal ve kültürel katmanları zaman zaman

yaşanacak deformasyonlar sonucu kırılmalar veya değişimler yaşayacaktır. Kentsel dönüşüm, savaşlar, afetler, büyük ya da küçük ölçekli yaşanan değişimler kentlerde belleğin yıkımı ya da yeniden inşası olarak görünürlük kazanmaktadır. Deprem, yaşattığı yıkımla birlikte kentsel bellekte kopukluk/yitim/yok olma/süreksizlikler oluşturmaktadır. Yıkımın oluşturduğu zorunlu bellek yitimi sonrasında yeniden inşa süreciyle kentsel belleğin değişimi ve kentsel mekânın süreksizliklerinin izlenmesi mimari tasarımın çalışma alanı açısından önemli ve gerekli görülmektedir.

“DEPREM MEKÂNSAL BELLEĞİN KAYBINA YOL AÇARKEN; DEPREM SONRASI BELLEK SÖYLEMİ MİMARİ BAĞLAM AÇISINDAN KURMA EVLER İLE KURULUR. YIKIMIN, KAYIPLARIN ANISI, DEPREMİN HATIRLATTIKLARININ MEKÂNSAL KARŞILIĞI KURMA EVLER ÜZERİNDEN SİMGELEŞİR”

Depremler, kentlerde yıkımla birlikte yitirilmiş bellek ve kentin yeniden kuruluşu ile yeniden inşa edilen bellek olarak travmatik sonuçlar doğuran iç içe geçmiş bir ağ örgüsü olarak değerlendirilebilir. Kentin depremle yıkımı ve yeniden inşası süreci travmatik etkileriyle birlikte öncelikle barınma konusu üzerinden görünürlük kazanmaktadır. Çalışma, deprem sonrası kentin belleğini Kurma Evler üzerinden okumayı amaçlamaktadır.

Kurma Evler, Erzincan kentinde ve kentinin belleğinde yaşanan yıkım, travma ve yeniden inşa süreci açısından kırılma noktası olarak görülen depremin sembolüdür. Erzincan kentine ait ve yere özgü bağı olan deprem belleğinin taşıyıcısı Kurma Evler’dir. Kentte 1939 Erzincan depreminin yaşattığı yıkım ve yeniden insanın yarattığı mekânsal bellek Kurma Evler yoluyla anlamlandırılır. Mekânsal belleğin üretimi ve yeniden inşası depremin sembolü Kurma Evler’dir. Deprem mekânsal belleğin kaybına yol açarken; deprem sonrası bellek söylemi mimari bağlam açısından Kurma Evler ile kurulur. Yıkımın, kayıpların anısı, depremin hatırlattıklarının mekânsal

karşılığı Kurma Evler üzerinden simgeleşir.

Erzincan kenti, deprem olgusuyla kurulan tarihsel, sosyal, mekânsal bağ Kurma Evler’i hatırlatır. Kentin geçirdiği yıkımın ve yeniden insanın neden olduğu mekânsal bellek kaybına karşı Erzincan kentinin deprem belleği Kurma Evler ile canlı tutulabilir. Kurma Evler, yaşanmışlıkları görünür kılarak, hafıza söylemini ve deprem belleğini oluşturur. Kurma Evler’e yönelik yapılacak çalışma, deprem sonrası kent belleğinin inşası konusunda mimari tasarım açısından laboratuvar olarak görülmektedir. Mimarlık ürünü olan

Kurma Evler’in, kentin deprem sonrası Erzincan’daki kolektif bellek inşası ve tarihsel süreç açısından kent-mahalle-yapı boyutunda güncel durumunun tespiti sağlanacaktır. Deprem sonrası özgün konut ve yerleşim modeli olarak Kurma Evlerin bütüncül ölçekte korunmuş mahallelerinin saptanması önemli görülmektedir.

Erzincan deprem belleğinin sembolü olan Kurma Evler’in yapımı öncesinde, çeşitli kararlarla barınma ihtiyacı giderilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda 1939 Erzincan depremi sonrasında, Kızılay tarafından günümüzde Kızılay Mahallesi olarak anılan bölgeye ilk planlı konutlar yapılmıştır. Resmi yazışmalar, akademik çalışmalar ve halk arasında pavyon evler, olarak nitelenmiş, Kızılay tarafından yaptırılmaları nedeniyle Kızılay pavyonları olarak isimlendirilmiştir (Orhan, 2019). TBMM görüşme tutanaklarına göre 90 adet pavyon ev yapılmıştır (TBMM TD, 6.7.1948). Yapıldıkları dönemde 1080 aile, pavyon evlere yerleştirilmiştir (Tükel, 1949). Pavyon evler günümüzde yok olmuş ve bulunduğu alana yeni konutlar yapılmıştır.

Devlet tarafından deprem

yaklaşık on yıl sonra Avusturya'dan getirilerek yapılan Kurma Evler'le barınma problemi kalıcı biçimde çözüme kavuşturulabilmiştir. Kurma Evler'in yapımı sonrasında günümüze kadar yaşanan 1983 ve 1992 depremlerinde hasar almamış olması, hatta 1992 depremi sonrası halk tarafından "deprem çadırı" tabiriyle korkusuzca, güven içinde kullanılarak birkaç ailenin birlikte yaşadığı barınma yapıları haline dönüşmesi mimari tasarım açısından düşünülmeli gerekli bir durumdur. Depremler karşısında 73 sene yıkılmadan ayakta kalabilen Kurma Evler'in, 2012 yılında yürürlüğe giren 6306 sayılı "Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun" kapsamında kentsel dönüşüm yöntemi kullanılarak yıkılması ayrıca konunun önlem alınması gereken başka bir yönüne de dikkat çekmek istenmektedir. Çalışmada son on yıl içinde hızlı bir yıkım süreci geçiren Kurma Evler'in yapımına yönelik TBMM Tutanakları kapsamında planlama kararları ve tipleri belirlenmiştir. Kent ölçeğinde tapu kayıtları, kadastro bilgileri, imar durum haritaları yerinde gözlemlenerek belgeler oluşturulmuştur. Elde edilen bilgiler ışığında kent ölçeğinde yerleşim gösteren tüm, yıkılan ve kalan Kurma Evlerin saptanması, mahalle ölçeğinde yıkımların en fazla olduğu alanların ya da özgünlüğünü bütüncül boyutta korumuş mahalleler tespit edilmiş, değerlendirmelerine çalışmada yer verilmiştir.

1939 Erzincan Depreminde Kentin Yıkımı ve Yeniden İnşası

Erzincan Kenti, Türkiye'nin jeolojik açıdan en karmaşık yörelerinden Kuzey Anadolu Fayı (KAF) zonu üzerinde konumlanmakta ve sismotektonik bakımdan çok aktif bir düğüm noktasında kalmaktadır (Tüysüz, 1993). Erzincan, 10. yüzyıldan itibaren (967, 1045, 1168, 1287, 1418, 1576, 1666) can ve mal kayıplarına neden olan şiddetli depremler yaşamıştır (Çuhadaroğlu, Kara ve Ustaoglu, 1992). Yaşanan depremler sonrasında Erzincan kentinin üç (Özdemir, 2011), beş (Altınbilek, 1997), hatta yedi kez yer değiştirdiği (Yavi, 1994; Şahin, 2014; Hayli, 1995) belirtilmektedir.

27 Aralık 1939 saat 01.57'de sert bir kış gecesinde Erzincan depremi meydana gelmiştir. 7,9 şiddetinde ölçülen 1939 Erzincan Depremi, 19. yüzyıldan günümüze kadar Anadolu'da yaşanan en büyük deprem olarak kabul edilmektedir (Haçin, 2014). Erzincan'da 15 bin 600 kişi hayatını kaybetmiş, 4 bin 128 kişi yaralanmış, 15 bin 534 bina tamamen, 5 bin 877 bina ise kısmen yıkılmıştır. Depremin kış koşullarında olması ve binaların çoğunun yıkılması nedeniyle halk çevre illere nakledilmiştir (Yavuz, 2017).

1939 depreminde geçici olarak kurulan çadır kentlerin ardından devlet tarafından depremde zarar gören yerlerin inşası ve imarı için kapsamlı bir çalışma yürütülmüştür. İstanbul Üniversitesi, Ankara Dil-Tarih-Coğrafya Fakültesi, Yüksek Ziraat Enstitüsü, Yüksek Mühendis Mektebi profesörleri, Nafia Vekaleti (Bayındırlık Bakanlığı) yetkilileri ve bilim adamlarının görev aldığı bir ekip kurularak, yapılan incelemeler sonrasında imar faaliyetlerine başlanacağı belirtilmiştir. Meclis bünyesinde bu işlerin takibine yönelik bir komisyon kurulmasına karar verilmiştir. Fay hattı dışında kurulacak yeni kent için imar raporları hazırlanarak meclis komisyonuna sunulmuştur (Tosik Dinç, 2016). Erzincan'ın yeni kent yerleşim alanının tespiti amacıyla ise jeoloji, şehircilik, maden mühendisliği alanlarından oluşan uzmanların Erzincan'a giderek çalışma yapması istenmiştir. Çalışma sonucunda, Erzincan Ovasının batısında jeolojik açıdan sağlam bir zemine sahip Bahçeli (Hah) Köyü ile güneyde Kemah Boğazı arasındaki sahanın yerleşime en uygun yer olduğu saptanmıştır (Tosik Dinç, 2016). Belirlenen alandaki 7 köy yerleşiminde, 1939 ve 1992 depremlerinde önemli bir hasar ve can kaybı meydana gelmemiştir (Hayli, 1995). Ancak önerilen alan, demiryolu istasyonundan uzak olması, rüzgârlara açık bir konumda bulunması, hazır içme suyu olmaması, çevresinin dağlarla çevrili olması dolayısıyla kentin gelişimini engelleyebileceği düşüncesi, bu durumun kentin ikiye bölünmesine yol açacağı ve askeri alana uzak kalınması gibi nedenler kapsamında kabul görmemiştir. Yeni Erzincan yerleşim alanının; istasyon, hastane, askeri alanın varlığı, rüzgâr güneş

açısından müsaitlik, içme suyu kolaylığı ve taşıma masrafinin olmayacağı nedenleri düşünülerek, Eski Kentin 5,5 kilometre kuzeyine taşınmasına karar verilmiştir (BCA, 30-18-1-2/91.60.16, Tarih: 22 Haziran 1940).

Eski Erzincan harap olduktan sonra; halkın kendi imkânlarıyla, enkazdan çıkardıklarıyla, alelacele iskân edilen geçici amaçlı "Muvakkat Kent" yerleşimi kurulmuştur (Tükel, 1949). Muvakkat Erzincan Kenti belli bir zaman diliminde depremzedelerin iskân ettirildiği bir durak olarak görülmüştür (Gül, Şengezer ve Koç, 1995). Muvakkat, bir diğer ifadeyle geçici olarak da isimlendirilen kent yerleşimi, demiryolunun kuzey kısmında; Çarşı, Taksim, Hocabey ve Kızılay mahallelerini kapsayan alanda kurulmuştur (Yavuz, 2017). Yeni Kent yerleşimi ise günümüzde Dört Yol olarak isimlendirilen mevkiden, doğu sınırı şimdiki Geçit Çevre Yolu hattı olmak üzere, güneyde Demir Yolu; batıda Vasgirt Çayı; kuzeyde Vasgirt, Topçu Tugayı ve Yanık Kışla olmak üzere şehrin yerleşim birimidir (Çuhadaroğlu vd., 1992). Yeni Erzincan Kentinin kurulacağı alanın belirlenmesi sonrasında; 7 Ağustos 1940 tarihinde TBMM'de "Yeniden Kurulacak Erzincan Şehir Yerinin İstimlakine Dair Kanun" kabul edilmiş ve yeni şehir imar çalışmalarına başlanılmıştır (TBMM ZC, 07.08.1940). 1941 yılı Nisan ayında Yüksek Mimar Asım Kömürcüoğlu tarafından Yeni Erzincan şehir planı ve kentin haritası yapılmıştır (Tükel, 1949). 1941 Asım Kömürcüoğlu imar planına göre; demiryolunun kuzey yönünde bulunan mevcut Trabzon Şosesi (günümüz 13 Şubat Caddesi) korunmuştur. 13 Şubat Caddesi-Ordu Caddesi ve onu dik yönde kesen Halitpaşa Caddesi-Fevzipaşa Caddesi aksı kentin ana merkez yerleşimi kabul edilmiştir. Ana caddeler üzerinde Valilik Binası, postane, Ziraat Binası, Tekel Binası, halkevi, kütüphane, hastane gibi kamu binaları planlanmıştır (Tükel, 1949). Asım Kömürcüoğlu tarafından yapılan 1941 yılı Erzincan Yeni Kent planı; ızgara (grid) plan sistemi ile yapılmıştır. Kentin barınma sorunu ise; 400-800 m2 arasında değişen alanlar üzerinde, Bahçeli Ahşap Kurma Evler inşa edilerek giderilmiştir (Atabeyli Çağlık ve Say Özer, 2023).

TBMM Tutanakları Kapsamında Kurma Evlerin Planlama Kararları

TBMM Tutanaklarında (TBMM TD, 03.01.1951) "Takma Evler" olarak isimlendirilen yapılar çalışmada halk arasında da söylenilen biçimiyle Kurma Evler olarak kullanılmaktadır. Kurma Evlerin yapımına yönelik 6 Temmuz 1948 tarihinde 5243 sayılı kanunla Erzincan'da yaptırılacak meskenler hakkında kanun tasarısı kabul edilmiştir. Sonraki süreçte yeni şehirde yapılacak Kurma Evlere talip olanların Belediye'ye müracaat etmeleri istenmiş ve müracaatlar sonunda noter önünde çekilen kura ile hak sahiplerine ada ve parselleri dağıtılmıştır (Yavuz, 2017). Erzincan'da yaptırılacak Kurma Evlerin bedellerinin bütün karşılığında takas yoluyla alınması kararlaştırılmıştır.

İlk etapta üç tipte 854 adet Kurma Evin yapılması planlanmıştır (BCA, 22.07.1948). Avusturya inşaat şirketiyle 14.07.1948 tarihinde sözleşme imzalanmış ancak firmanın Avusturya hükümetinden onay alması ve Erzincan halkının evlere karar verememesi nedeniyle inşaatın başlamasında bir kaç aylık gecikme yaşanmıştır. Evlerin inşaat yapım süresinin kısa, bina maliyetinin ülke koşullarına kıyasla daha ekonomik olması ve ülkede bulunan bütünlerin takası yoluyla ödemenin yapılabilmesi gibi nedenlerle Kurma Evler tercih edilmiştir (TBMM TD, 12.11.1948).

Avusturyalı bir ekip 24 Mart- 31 Aralık arasında Erzincan'da kurulacak Kurma Evler'in inşaatında çalıştırılmak üzere görevlendirilmiştir. (BCA, 24.03.1949). 1949 yılı Kasım ayı sonunda yapımı tamamlanan 600 Kurma Ev hak sahiplerine dağıtılmıştır (Yavuz, 2017). Evlerin planları ve maketlerinin Erzincan'daki yetkililere (vali -belediye başkanı) gönderilerek fikirlerinin alındığı, Kurma Evlerin beğenilmesiyle birlikte bodrum kat ilavesi talebinde bulunulmuştur (TBMM TD, 12.11.1948). Kurma Evlerin miktarı azaltılmak şartıyla bodrum kısımları eklenmesi talebi kabul edilmiştir (TBMM TD, 6.12.1948). 1950 yılı Ağustos ayında, Kurma Evler'den yapımı eksik kalan 52 adet evin daha inşaatına başlanmıştır (Yavuz, 2017).

Kurma Evlerin Kent/Mahalle/ Yapı Ölçeğinde Yerleşimi

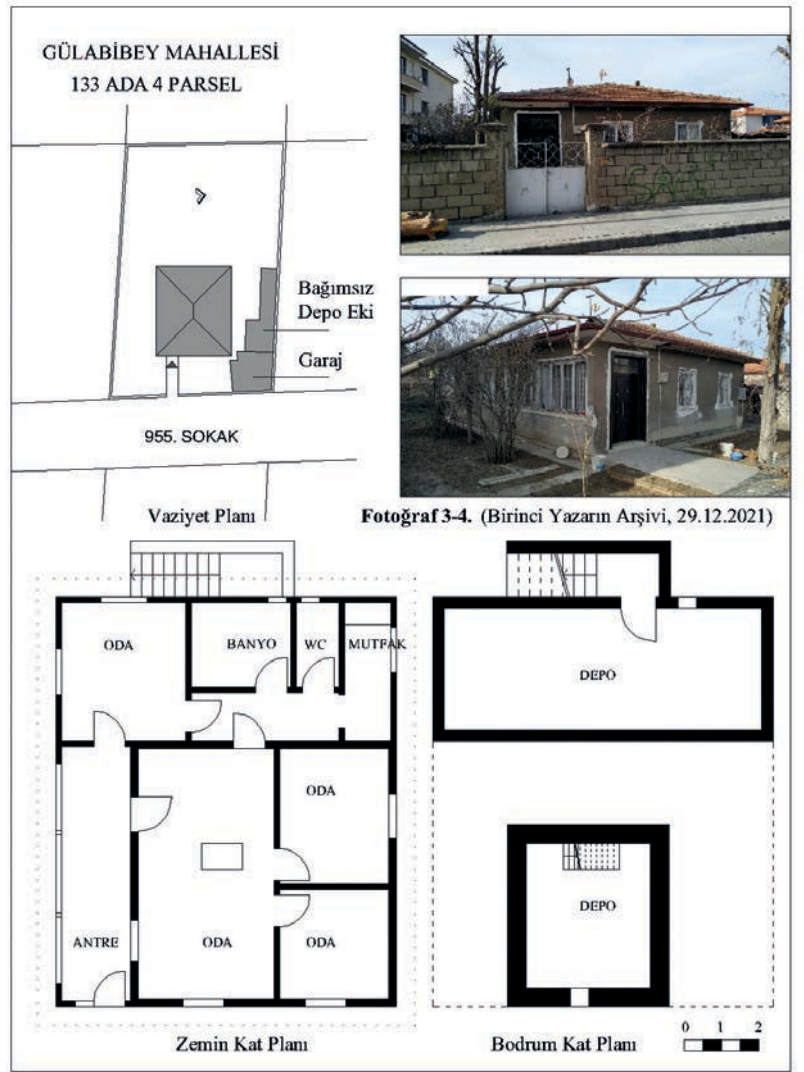
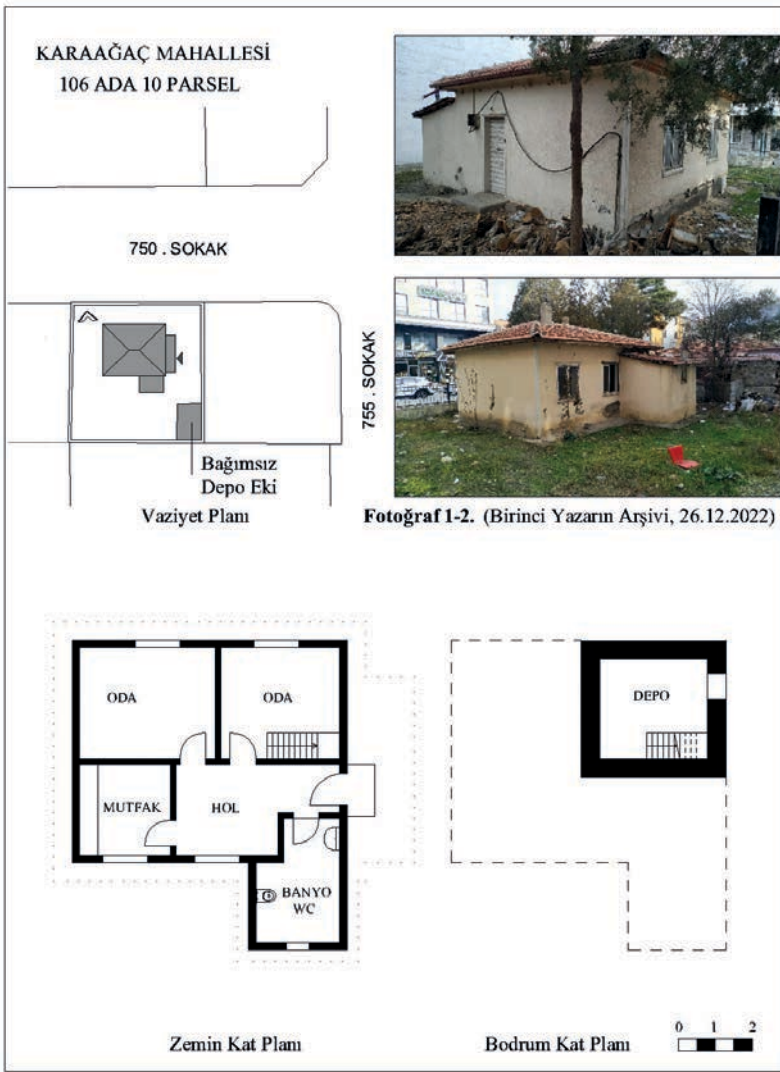
Avusturya'dan satın alınarak inşa edilen Kurma Evlerin tüm sayısı 652 adet olup, bunlardan 69 adedi iki odalı, 268 adedi üç odalı ve 315 adedi dört odalıdır. Kurma Evler tek katlı olmakla birlikte, her evin altında kısmi bodrumları bulunmaktadır. İki odalılar 41 metrekarelik, üç odalılar 51 metrekarelik ve dört odalılar da 80 metrekarelik oturma alanları üzerinde planlanmıştır. Evlerin temelleri ve bodrum duvarları betondan, üst kısımları Avusturya'dan satın alınan panolardan meydana gelmektedir. Döşemeleri ahşap, tavanları sıva, çatı örtüsü de kiremitten yapılmıştır (TBMM TD, 03.01.1951). Kurma Evlerin 15 cm kalınlığındaki duvarının yalıtım ve dayanımının 50 cm kalınlığındaki duvardan daha etkili olduğu, duvar kalınlığının az olmasının bina iç mekânında etkin kullanım alanını %25 arttırdığı ve m² birim maliyetini azalttığı belirtilmiştir. (TBMM TD, 21.02.1950). Özel Can'ın tez çalışmasında Kurma Evler'e yönelik

yapı malzeme analizleri sonucunda taşıyıcı sistem, kapı ve pencereleri gibi tüm ahşap malzemeleri için köknar ağacı kullanıldığı ve Köknar ağacının çatlama, bozulma yapmayan, soğuğa dayanıklı, esnek ve sağlam bir ağaç türü olduğu belirtilmektedir (Özel Can, 2021).

Kurma Evler; Gülabibey, Hocabey, Kızılay, Karaağaç, Atatürk, Cumhuriyet, Yeni ve İnönü olmak üzere sekiz mahallede bulunmaktadır (Atabeyli Çağlık ve Say Özer, 2023). 652 adet Kurma Ev'in tamamının, TKGM taramaları ile tapu ve imar durum bilgileri ile yerinde gözlemlerle yerleşimleri belirlenmiş ve günümüze kadar ulaşan ve ulaşamayan tipler tespit edilmiştir. Yıkım durumlarına bakıldığında, günümüzde ikili Kurma Evlerin daha çok yıkıldığı bununla birlikte Dörtlü Kurma Evlerin ise daha çok günümüze ulaştığı tespit edilmektedir. Kurma Evlerin mahallelere göre dağılımı ve günümüzdeki durumları Tablo 1'de gösterilmektedir (Tablo 1).

ALTTA Kurma Evlerin Mahallelere Göre Yerleşim Sayıları(yazarlar tarafından oluşturulmuştur). (Tablo 1)

Mahalle İsimleri	Bütünü ve Mevcut Durum (2023)	İkili	Üçlü	Dörtlü	Toplam Sayı	Yüzde
Gülabibey Mahallesi	Tamamı	6	30	72	108	% 100
	Kalan	4	22	62	88	% 81
	Yıkılan	2	8	10	20	% 19
Hocabey Mahallesi	Tamamı	6	37	25	68	% 100
	Kalan	3	20	11	34	% 50
	Yıkılan	3	17	14	34	% 50
Kızılay Mahallesi	Tamamı	-	3	6	9	% 100
	Kalan	-	-	3	3	% 33
	Yıkılan	-	3	3	6	% 67
Karaağaç Mahallesi	Tamamı	4	19	42	65	% 100
	Kalan	2	4	9	15	% 23
	Yıkılan	2	15	33	50	% 77
Atatürk Mahallesi	Tamamı	10	31	25	66	% 100
	Kalan	5	6	5	16	% 24
	Yıkılan	5	25	20	50	% 76
Cumhuriyet Mahallesi	Tamamı	14	48	44	106	% 100
	Kalan	5	23	22	50	% 47
	Yıkılan	9	25	22	56	% 53
Yeni Mahallesi	Tamamı	9	34	26	69	% 100
	Kalan	4	14	13	31	% 45
	Yıkılan	5	20	13	38	% 55
İnönü Mahallesi	Tamamı	20	66	75	161	% 100
	Kalan	5	25	40	70	% 43
	Yıkılan	15	41	35	91	% 57

Kurma Evler, günümüzde kentin merkezi bölgesinde kaldığı için arsa değerlerinin yükselmesi, evlerin yıkılmasının ve hızla yok olmasının temel nedenlerinden biridir. Erzincan kentinde mahallelere göre Kurma Ev yerleşim sayılarına bakıldığında, yıkılan konutların en fazla ticari yoğunluğun olduğu Kızılay, Karaağaç, Cumhuriyet, İnönü ve yakın zamanda 4 kat müsaade verilerek imar değişikliği yapılan Hocabey Mahalleleri üzerinde olduğu görülmektedir. Buna karşılık, Gülabibey Mahallesi'ndeki Kurma Evler'in mahalle ölçeğindeki korunumu diğer yerleşimlere göre daha fazladır. Bu durumun Gülabibey Mahallesi'nde imar durumunun iki kat müsaadeli olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Kurma Evlerin yıkımı ve yeni bina yapımının ekonomik açıdan avantaj sağlamaması, Gülabibey Mahallesi'ndeki Kurma Evler'in dönüşümünü engellemiş ve günümüze Kurma Evlerin bütüncül boyutta korunarak ulaşmasını sağlamıştır.

Kurma Evler, ızgara sistemle şekillenen kent planında 400-800 metrekare arsalar üzerine konumlanan bahçeli, ahşap, prefabrik, modüler konut modelidir (Görsel 1, 2 ve 3). Kurma Evler'in tiplerine bakıldığında

oda sayısının tiplere göre artmasıyla birlikte; dörtlü tipte banyo mahali bulunurken ikili ve üçlü tiplerde banyo bulunmamaktadır. Aile nüfusunun genişlemesi, oda sayısının yetersizliği, ısıtma problemleri ve banyo mekânının bulunmaması süreç içinde konutlara çeşitli müdahaleler yapılmasına yol açmıştır. Kurma Evlerin girişlerinin önünde açık/kapalı/yarı açık veranda, ikili ve üçlü tiplerinde banyo eklemeleri, içten ulaşılan kısmi bodrumlara dışarıdan inilerek ulaşım sağlayan merdivenlerin yapıldığı saptanmıştır.

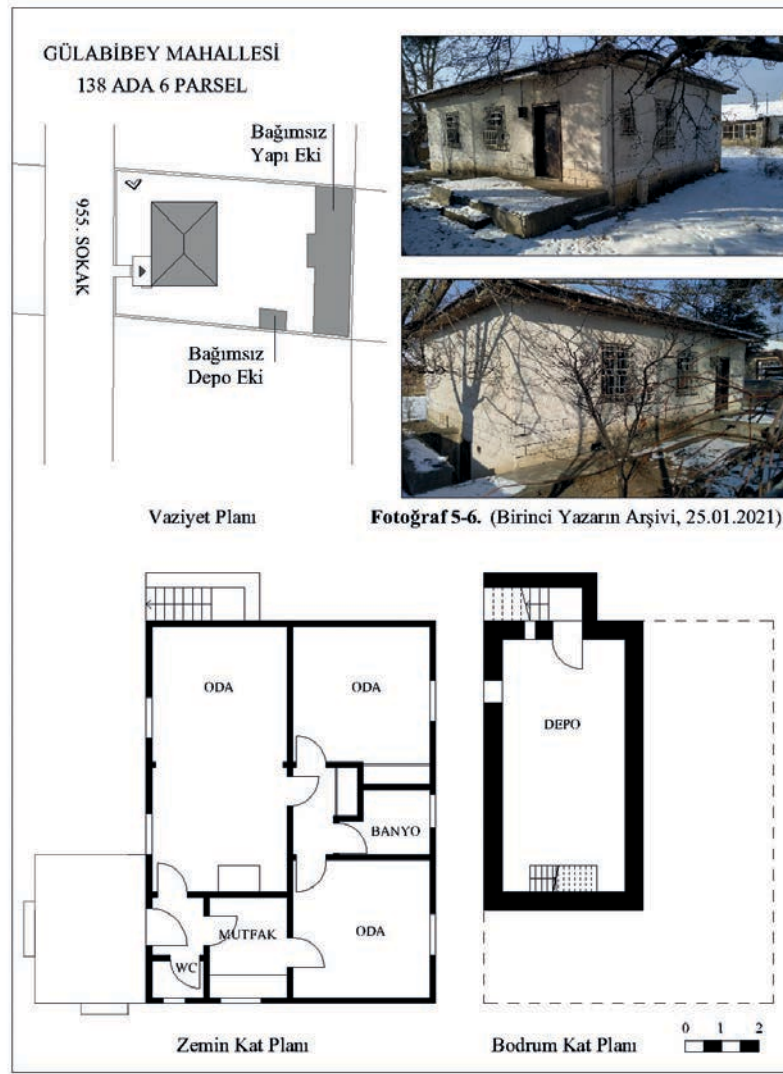
Kurma Evler'e yapılan ekleme ya da müdahalelere rağmen konutların özellikle 2012 yılında çıkarılan 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun kapsamı sonrasında daha hızlı yıkım süreci yaşadığı belirlenmiştir. Erzincan Kenti'nde kullanıcıların Kurma Evlerini yıkmak istememesiyle birlikte, imar değişiklikleri sonrası arsaya katlı yapı yapmanın ekonomik açıdan avantaj sağlaması kullanıcıları Kurma Evlerini yıkmaya yönlendirmektedir.

Sonuç

Erzincan kent belleğinde kırılma noktası olarak görülen 1939 depremi, yaşanan travmayla birlikte yıkım ve yeniden inşa

sürecinde Kurma Evler üzerinden bir sembole dönüşmüştür. Kurma Evler, Erzincan kentinin deprem belleğidir. Kurma Evler, depremin yıkımını ve yeniden inşasını yansıtmaları açısından önemli ve değerli bir modeldir. Kentlinin belleğinde yapıldıktan sonraki zamanlarda yaşanan depremlerde ayakta kalmış ve halkın güvenle içinde yaşamasını sağlamıştır. Kurma Evlerin yasalarla korunması ve kentte depremin oluşturduğu travmanın yansımaları olarak varlığını sürdürmesi gerekmektedir.

Kurma Evler, Erzincan kentinde depremin oluşturduğu yitik hafıza sonrası, yere ve bağlama ait yeniden inşa edilen bellek mekânıdır. Kolektif bellek, hatıralar ve depremin izleri Kurma Evlerle yansıtılır. Erzincan kentinde prefabrik sistemle yapılan Kurma Evler, kentlinin depreme karşı güvenli konut modelidir. Depreme dayanıklılık argümanı ile oluşturulan Kurma Evler, kolektif belleğin üretilmesine doğrudan etki yaparak mekâna dair yıkım sonrası yeniden inşanın belleğidir. 1939 Depremiyle yıkılan eski Erzincan'ı unutmak zorunda kalan kentli, ülkenin dönem koşullarında seçenekler arasından Kurma Evler'in yapım serüveni ve kentin yeniden

SOLDA İki Odalı Kurma Ev Örneği (yazarlar tarafından oluşturulmuştur.) (Görsel 1)

Üç Odalı Kurma Ev Örneği (yazarlar tarafından oluşturulmuştur.) (Görsel 2)

SAĞDA Dört Odalı Kurma Ev Örneği (yazarlar tarafından oluşturulmuştur.) (Görsel 3)

kuruluşu ile birlikte yeni mekânsal ve toplumsal bellek inşa etmiştir.

Deprem, fay hatlarıyla şekillenmiş dünyanın ve ülkemiz coğrafyasının bir gerçeğidir. 6 Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş merkezli art arda yaşanan depremler sonrası yaşanan yıkım, dönem koşullarında ulaşımın kesintiye uğraması, enkaz altında kalan kişilere ulaşılamaması, çok sayıda can kaybı, sağlık, güvenlik ihtiyaçları yaşanmasına neden olmuştur. Ayrıca on bir kenti etkileyen söz konusu depremler; kentlerin yıkımı, yeniden inşa süreci, deprem dirençli kent, deprem güvenli konut tasarımı sorununu yeniden tartışmaya açmıştır. Deprem yıkımı öngörülemez şekilde biranda olmakta, kentlerin mimari yapısını tamamen hasara uğratarak, çok yıkıcı boyutlara ulaşabilmektedir. Yüzyıllık süreçte yaşanan yıkıcı 1939 Erzincan depremi ve deprem belleğinin Kurma Evler üzerinden değerlendirilmesinin benzer yerleşimler açısından tasarımcılara yol gösterici olacağı düşünülmektedir. ■

KAYNAKLAR

- Altınbilek, S. (1997). *Planlama Sorunları Açısından Erzincan'ın Şehir Coğrafyası*. [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Atabeyli Çağlık, E. ve Say Özer, Y. (2023). 1939

- Erzincan Depreminin Mimari Bellek Üzerinden Okunması: "Kurma Evler Örneği". *The Journal of Academic Social Science Studies*, 16(94), 273-292.
- Boyer, M. C. (1994). *The City of Collective Memory*. London: The MIT Press.
- Çuhadaroglu, F., Kara, R. ve Ustaoglu, E. (1992). *Deprem ve Erzincan 13 Mart 1992 Erzincan Depreminin Öncesi, Deprem Olayı ve Sonrası*. İstanbul: Erzincan Valiliği Yayını.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA). 30-18-1-2/91.60.16. *Yeni Şehrin Kurulacağı Saha* (Tarih: 22 Haziran 1940).
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA). 30-18-1-2/119-23-8. *Avusturyalı Franz Frauscher ile Günther Dobrucki'nin Erzincan'da Kurulacak Prefabrik Evlerin Montajında Çalıştırılmasına İzin Verilmesi* (Tarih: 24 Mart 1949).
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA). 30-18-2/ 117.51.10. *Erzincan'da Yapılacak Evler İçin Tütün Karşılığında Alınacak Hazır Ev Malzemesinin Pazarlıkla Sağlanması* (Tarih: 22 Temmuz 1948).
- Doğu, T. ve Varkal Deligöz, M. (2017). Hafıza Kutusu: Bir Kentsel Kolektif Bellek Deneyi(mi), *Megaron*, 12(4), 545-552. DOI: 10.5505/megaron.2017.09226
- Gül, A., Şengezer B. ve Koç E. (1995). Depremlerin Oluşturduğu Kent: Erzincan. *Yapı Dergisi*, 168, 78-86.
- Halbwachs, M. (1992). *On Collective Memory*. (L. A. Coser, Çev., Haz.) Chicago: University of Chicago Press.
- Haçin, İ. (2014). 1939 Erzincan Büyük Depremi. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 30(88), 37-69.
- Hayli, S. (1995). *Erzincan Ovası'nın Beşeri ve İktisadi Coğrafyası*. [Yayınlanmamış Doktora Tezi] Fırat Üniversitesi, Elazığ.
- Lowenthal, D. (2005). *Past is a Foreign Country*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mutlu, E. ve Tanrıverdi Kaya, A. (2019). Kent Kimliğinin Korunması ve Kolektif Bellek Mekânlarının Tespiti. *İleri Teknoloji Bilimleri Dergisi*, 8, 42-50.
- Nora, P. (2006). *Hafıza Mekânları*. Ankara: Dost Yayınevi.
- Orhan, F. (2019). Depremlerin Şehir ve Mesken Mimarisine Olan Etkilerine Coğrafi Bir Bakış: 1939 Erzincan Depremi Örneği. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(1), 339-364.

- Özdemir, H. (2011) *Erzincan Üç Şehir Fotoğraf Albümü, "Şehir ve İnsan"*. Erzincan: Doğu Yayınları.
- Özel Can, S. (2021). *Erzincan'da 1939 Depremi Sonrasında Kurma Evler Örneği: Modern Mirasın Sürdürülebilir Bir Model Olarak Değerlendirilmesi*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, İstanbul.
- Ricoeur, P. (2012). *Hafıza, Tarih, Unutuş*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Rossi, A. (2006). *Şehrin Mimarisi*, (N. Gürbilek, Çev.) İstanbul: Kanat Yayınevi.
- Şahin, E. (2014). *Hayaşa Bölgesi Tarihi II (Yukarı Ülke/ Erzincan)" Romalılardan Türklere Yollar-Bölgeler-Kalıntılar*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- TBMM TD. Dönem:8, Cilt:12, Birleşim:83, Oturum:1, Toplantı:2, 06.7.1948, s.781-872.
- TBMM TD. Dönem:8, Cilt:13, Birleşim:5, Oturum:1, Toplantı:3, 12.11.1948, s.81-108.
- TBMM TD. Dönem:8, Cilt 14, Birleşim:15, Oturum:1, Toplantı:3, 06.12.1948, s.11-52.
- TBMM TD. Dönem:8, Cilt:24, Birleşim:52, Oturum:1-2-3, Toplantı:1, 21.02.1950, s.927-989.
- TBMM TD. Dönem:9, Cilt 4, Birleşim:25, Oturum:1, Toplantı:1, 03.01.1951, s.1-15.
- TBMM ZC. Devre:6, Cilt:13, Birleşim: 75, İçtima:75, 07.08.1940, s.103-128.
- Tosik Dinç, F. (2016). Ulus Gazetesine Göre 1939 Erzincan Depremi. *Diyelektolog Ulusal Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(13), 1-21. DOI:10.22464/diyalektolog.112
- Tükel, S. (1949). *Yeni Erzincan Nasıl Kuruldu? Ve Niçin Bitirilemedi?* Piyasa Matbaası, Basım Yeri Yok.
- Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük. (2011). Ankara.
- Türkçe Sözlük. (2005). Dil Derneği Yayınları. Ankara.
- Tüysüz O. (1993). Erzincan Çevresinin Jeolojisi ve Tektonik Evrimi. 2. *Ulusal Deprem Mühendisliği Konferansı, 10-13 Mart 1993, Bildiriler Kitabı* içinde (ss. 271-280). TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası.
- Yavi, E. (1994). *Doğu Anadolu ve Erzincan Eskiçağdan Günümüze Doğu Anadolu Bölgesi'nin Geri Kalımlığı Üzerine Bir Derleme*. Ankara: Erzincan Valiliği İl Özel İdaresi Yayını.
- Yavuz, E. (2017). *1939 Depremi: Erzincan ve Bölgeye Etkisi*. İstanbul: Arı Sanat Yayınları.